

УДК 159.96

**ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЛЕГАСТЕНІЇ ЧЕРЕЗ НОРМАЛЬНИЙ
ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ**

Кардашов Володимир Миколайович,

Доктор філософії, професор

Таган Людмила Володимирівна

Колесник Наталія Віталіївна

Чемерис Ганна Юріївна

Анотація. У сучасній системі дошкільної і початкової освіти велике значення надається в першу чергу збагаченню розвитку дитини, що можливо досягти засобами художньо-творчого розвитку. У статті наводиться вирішення проблеми легастенії дітей шкільного віку шляхом їх художньо-творчого розвитку. Поєднання образотворчої та мовленевої діяльності дітей через нормальний художньо-творчий розвиток дітей дає змогу підвищити мовленнєву активність дитини, активізувати увагу, сприймання, пам'ять, розвивати фантазію та уяву завдяки природній художньо-творчій здібності дитини, про що свідчать її джерела і компоненти, які широко і всебічно проявляються при самовиявленні і самовираженні у цьому віці. Тому своїй роботі ми намагаємось враховувати рівень адаптації кожної дитини у суспільстві та можливості її самовираження, що є необхідною умовою гармонійного особистісного розвитку, а також вирішення проблеми легастенії через вказаний розвиток дітей.

Ключові слова: художній образ, легастенія, психічний розвиток, художньо-творчий розвиток, образотворення, сензетивний період.

У кожному класі є учні з легастенією (проблемами читання і письма). Останні дані свідчать про те, що 12-15% дітей в звичайних масових школах і до 50% дітей в спецшколах страждають легастенією, причому хлопчики - в три рази частіше, ніж дівчатка. Як допомогти їм навчатися більш успішно? Ми

вважаючи їм, що подібні питання задають собі багато вчителів, стикаючись з дитячої легастенією.

Дітям дошкільного віку і молодшого шкільного віку подобається малювати, вигадувати та фантазувати. У дошкільників виявляється природне бажання намалювати малюнок, за допомогою фарби, ліній висловити свої емоції на папері, передати свій настрій та залишити свої враження від побаченого в реальному житті. Образотворче мистецтво – одне з найцікавіших видів діяльності для дітей дошкільного віку: воно глибоко хвилює дитину, викликає позитивні емоції та великий інтерес. Тут дитина виражає свої емоції та почуття.

Відповідь досить проста-поєднання образотворчої та мовленевої діяльності дітей. Це дає змогу підвищити мовленнєву активність дитини, активізувати увагу, сприймання, пам'ять, розвивати фантазію та уяву, активно поповнити як пасивний, так і активний словник дитини новими поняттями. Образотворча діяльність сприяє емоційно-вольовому розвитку, оскільки стимулює дитину до вираження своїх почуттів, формує відповідальне відношення до виконуваної роботи та доведенню її до кінця. Така інтеграція повинна відбуватися як і у дитячому садку, так і вдома.

Треба використовувати сензитивний період у житті дітей, той загальновідомий у психологічній науці факт, що всі діти до певного періоду володіють тими чи іншими художніми здібностями і повинні мати умови для максимального їх розвитку та удосконалення, не завжди усвідомлюється і враховується вчителем. Щоб вміло керувати художньо-творчим розвитком дітей, педагог, окрім різноманітних методик, повинен знати психологічні особливості різних вікових періодів дитини особливості сприйняття кольору, почуття форми, філософію і архетипи образотворення, які розкривають художньо-творчу активність особистості, допомагають зрозуміти цю складну природну субстанцію, яка ґрунтується на органічних рисах онто- і філогенезу і визначає засади образотворення дитини і розкриває також гносеологічний характер останнього. У ній розкривається також перевірена довготривалою

практикою авторська концепція викладання образотворчого мистецтва для різних вікових груп школярів [5].

Почнемо з того, що для більш змістовної і предметної педагогічної діяльності з метою нормалізації особистісного і суспільного розвитку, у психологічній і педагогічній науці слід поєднати питання про здібності з питаннями про розвиток, що вже пропонував зробити відомий психолог і філософ С. Л. Рубінштейн. Розвиток людини, на відміну від накопичування «досвіду», - писав він, - від оволодіння знаннями, уміннями, навичками - це і є розвиток її здібностей, а розвиток здібностей людини - це є те, що становить розвиток у цілому на відміну від накопичування знань і вмінь» [9; 3-4]. Виходить, що розвивати певний вид активності людини - це розвивати її відповідні здібності.

Здібності психологи пояснюють по-різному, що свідчить про складність їх структури, вони залежать від індивідуальних особливостей особистості і характеристики її діяльності. Ряд психологів (С. Л. Рубінштейн, В. Н. М'ясищев, А. Г. Ковальов, Н. С. Лейтес, К. К. Платонов) визначали здібності як ознаку «властивостей особистості». С. Л. Рубінштейн дає їм таке визначення: «Здібності - складна синтетична особливість особистості, яка визначає її схильність до певної діяльності». Характерним є визначення А. Г. Ковальова, який так трактує їх суть: «Здібностями можна вважати синтез властивостей людської особистості, відповідно до її діяльності, результатом якої є високі досягнення» [6]. До форм художнього образу належать композиційна побудова, особливості стилю і жанру, втілення в чуттєвому матеріалі — кольорах. Загальним законом художнього образу і всієї художньої творчості виступає єдність змісту і форми, що надає художньому образу виразності, цілісності і поживляє його у сприйнятті як реальність, в якій не живуть по-справжньому, а тільки переживають [12].

Дж. Локк у своєму творі «Про виховання розуму», висловлюючись про можливість розвитку будь-яких здібностей, писав: «Ми народжуємось на світ із такими здібностями і силами, в яких закладена можливість звільнити майже

будь-яку річ, і що в будь-якому разі можуть повести нас далі того, що ми можемо собі уявити, але тільки тренування цих сил може передати нам вміння і мистецтво в чомусь вести нас до досконалості» [7]. Але ми вже говорили, що, розвиток здібностей не полягає у художньо-творчому тренуванні особистості, не допоможуть і звичні форми навчання, реальний зміст яких полягає у передачі знань, вмінь і навичок. Необхідно використати такі форми і засоби стимулювання художньо-творчої активності дітей, які б у цілому розвивали власне прагнення дитини до духовно-творчої самореалізації і відкривали цим перспективу для подальшого художнього виховання і освіти особистості.

В естетиці Гегеля категорія «художній образ» сформувалась у процесі протиставлення: образ «... являє нашому зору не абстрактну сутність, а конкретну її дійсність...» [1]. Підняте до гегелівської естетики визначення мистецтва, як «мислення в образах», було вульгаризовано позитивно-психологічними концепціями кінця XIX — початку XX ст.ст.: художній образ розглядався як наочне демонстрування, яке мало на думці загальну ідею. Отримана при цьому естетична насолода пояснювалась як вид інтелектуального задоволення, що в корені відрізняється від впливу «емоційних мистецтв», чим підпала під сумнів універсальність категорії «художній образ».

Як протест проти такого роду інтелектуалізму на початку XX ст. виникли повторення теорії мистецтва (Л. С. Виготський, Б. Кристианген). Якщо позитивісти інтелектуалістичної течії, відійшовши від учення Гегеля про художню ідею, винесли її і зміст за межі художнього образу, то формалісти пішли іще далі у пошуках напрямку: вони ототожнили ідейний зміст художнього образу з «матеріалом», а поняття образу змішали з поняттям форми. Протилежністю формалістичній теорії є естетичний утилітаризм: вважалось, що «матеріал» переробляється формою з метою найефективнішої «техніки почуттів». За словами С. Л. Рубінштейна естетика знов повертається до теорії художнього образу як до найбільш перспективної, яка допомагає розкрити природу явищ мистецтва, їх причетність відразу до багатьох сфер буття, пізнання і практики [9]. Тобто, як «організм» художній образ автономний і як

предмет об'єктивний, але як припущення він суб'єктивний, а як ознака – комунікативний.

Існує прекрасна легенда про талановитого художника К. Пігмаліона, який вирізував зі слонової кістки статую дівчини, такої небаченої краси, що сам закохався у власний витвір. Зігріта силою людського почуття, скульптура ожила. Звичайно, це лише красива вигадка, але в ній закладена глибока думка: мистецтво має велику владу над людиною, над її почуттями, вводить у світ своїх образів, які оживають у процесі їх сприймання і дає чуттєвий і психічний розвиток дитині.

Поняття «художнє», яке розглядалося нами вище, пов'язане з мистецтвом, діяльністю художника, сприйманням мистецтва, оцінкою творів мистецтва і т. д. Але в дійсності є естетичні явища, цінності, процеси, що не мають художнього характеру, наприклад, явища у природі, у поведженні, у побутовій сфері, в утилітарних формах людської діяльності. «Художнє» слід розглядати як «прикметник до іменника «мистецтво».

Художня потреба — це потреба в мистецтві, художня оцінка — це оцінка мистецтва; художня творчість — це створення мистецтва, художнє сприйняття — це сприйняття мистецтва. Інакше кажучи, прикметник «художній», який має стосунок до мистецтва є видом естетичного роду; художня діяльність — вид естетичної діяльності, художнє — вид естетичного. Категорія естетичного характеризує всю широту і різноманіття прекрасного і потворного, трагічного та комічного, піднесеного і низького з їх модифікаціями в природній і соціальній галузі. Ми не знаємо жодного художнього явища (музичного, літературного, образотворчого тощо), яке б не мало естетичної природи, не було б прекрасним чи потворним, позитивно-естетичним чи негативно-естетичним, але ми знаємо естетичні явища, які не мають художньої природи (краса флори і фауни, фізичного вигляду людини, неорганічних предметів тощо).

Образ — це присутність у зображенні ідеалу художника, дещо спільного поняття краси або потворства, оскільки поняття спільного в зображенні

повністю залежить від мислення художника, а сила впливу на глядача - від майстерності митця, то образ можливо визначити як результат втілення ідеї у формі [2]. Заперечуючи змістовність форми, ми тим самим заперечуємо образний зміст картини. Якщо ми відчуваємо образний задум автора і сприймаємо його позитивно, то погоджуємось з формою.

Формування художнього образу збігається з розвитком процесу пізнання: від чуттєво-конкретного сприйняття через узагальнення до усвідомлення сутності явища. Внутрішньо якісною своєрідністю художнього образу є його зв'язок із образним мисленням як особливим чуттєво-емоційним, асоціативним. Зображаючи предмети чи явища природи, художник робить їх об'єктом свого пізнання. Будь-яке пізнання починається зі сприйняття предметів. Потім починається аналіз: відокремлюється структура предмету, встановлюється зв'язок між його складовими елементами. Від того, як людина виділить у предметі основне, залежить глибина найбільш повного пізнання. І. М. Сеченов розглядав «чуттєве», як результат послідовного злиття ряду рефлексів, де кожний рефлекс взаємодіє з попереднім і наступним [10]. Так з'являється асоціація відчуттів, образ предмету.

Суб'єктивні умови пізнання пов'язані із нервово-психічною організацією суб'єкту, об'єктивні — із зовнішніми впливами. Моральний аспект входить у саму сутність естетичного ставлення людини до дійсності.

На конференції до 70-річчя Інституту художньої освіти РАО «Розвиток ідей художньої освіти й естетичного виховання в ХХ столітті» В. Ф. Базарний виступив із доповіддю «Процес згасання художньо-творчих здібностей дітей». Спираючись на свої дослідження, він висунув ідею про необхідність статево-рольового диференційованого навчання й виховання хлопчиків і дівчаток, оскільки в основі будь-якого прояву життя знаходиться вищий біогенетичний (біологічний) зміст. У людини значну частину генетичної функції виконує сигнально-сенсорно-семантичний простір.

Успішний психічний розвиток дітей потребує продуктивної творчої активності учнів, а потребує розв'язання питань, пов'язаних із осмисленням

змісту, засобів навчання і виховання, організації форм естетичної і художньої діяльності з урахуванням індивідуальних психічних, вікових особливостей. Виникає необхідність створення такої системи естетичного виховання, яка б забезпечила найбільш ефективний і нормальний (термін А. Бакушинського [2]) художньо-творчий розвиток особистості в онтогенезі, який пов'язаний з філогенезом. Ключові проблеми первинності кольорової плями і лінії повинні бути розв'язанні залежно від віку, рівня розвитку учня та його індивідуального світосприйняття.

Проблема первинності стереоперспективи, зворотної перспективи та перспективи лінійної, пізнішої епохи (філогенез) може розв'язатись за умови грамотного керівництва мистецькою діяльністю дітей. «Бо дитяче мислення - це не слабке мислення, а особливий тип мислення, до того ж спроможний мати який завгодно рівень досконалості, включно до геніальності; тоді треба визнати, що й зворотна перспектива в зображенні світу - зовсім не є просто невдалою, неусвідомленою перспективою лінійною, а є просто своєрідне охоплення світу, на який слід зважати, як на зрілий і самостійний прийом зображення. Можна ненавидіти його як прийом ворожий, але у всякому разі, про який не треба говорити зі співчуттям чи зверхньою зневажливістю», - відзначав П. А. Флоренський («Зворотня перспектива»).

Зверніть увагу на мал. 4 учениці 5-го класу. Малюнок показує класну кімнату, учителя, учнів у стереоперспективі. Навіть не в зворотній, що притаманне дітям цього віку, про яку писав П. А. Флоренський, а в стереоперспективі, талановито зображено всю діалектику навчального процесу.

Мал. 4 На уроці

Осмисленню також підлягає робота з кольорами на уроках образотворчого мистецтва. Психологічно кольори впливають на нормальний розвиток дитини, наповнюючи його певним звучанням. Розвитку кольорової перцепції повинні служити саме уроки мистецтва відповідно до віку дитини, адже кольоровий зір з'являється не одразу.

Він відкривається дитині поступово: спочатку вона сприймає червоний, оранжевий, жовтий і зелений кольори і тільки потім - фіолетовий, синій і блакитний. «Можливо, це пояснюється різною довжиною хвилі, властивою кожному кольору в сонячному спектрі», - пише професор В. А. Сухарев [11].

Червоний колір має найдовшу хвилю і найменше розсіювання при проходженні через товщу атмосфери. Після нього - оранжевий, потім - жовтий, а далі - зелений. Фіолетовий, синій і блакитний кольори складають короткохвильову частину видимого нами спектру. Не володіючи тепловим, відверто збуджуючим впливом червоного кольору і активізуючою фотоелектричною дією жовтого, фіолетово-блакитні хвилі можуть розглядатися як слабкі світлові подразники. Вони мало сприяють розвитку рослин та викликають гальмування у живих істот.

Людський мозок надає будь-якій думці ту чи іншу конкретну кодову форму, причому різні люди не однаково користуються зорово-просторовим

кодом, словесним чи літерним, цифровим чи акустично-образним або художнім.

Вроджені особливості мозку і умови розвитку у перші роки життя визначають схильність до використання певних кодів інформації. «Завдання розвитку творчих здібностей полягає в тому, щоб допомогти людині зрозуміти, які символи або який код інформації для неї доступний і прийнятний. Тоді мислення буде максимально продуктивним і принесе їй вище задоволення», - пише В. А. Сухарєв [11]. Коли дитина займається образотворчою діяльністю, то у процесі розвитку, у неї змінюється не лише якість творчості, а і ставлення до неї. Сама творчість - не для обраних, а для всіх і кожного. Це відстоював Л. С. Виготський, який підкреслював, що творчість у реальному психологічному змісті, як утворення нового, стає нормальним і постійним супутником дитячого розвитку [3]. Зрозуміло, необхідно завжди пам'ятати, що темп розвитку кожної дитини індивідуальний, а межі всіх стадій розвитку відносні. Але чуттєвий образ з'являється завдяки встановленню все нових і нових рефлекторних зв'язків на основі взаємодії організму з оточенням. Спочатку відбувається відокремлення первісно змінних відчуттів, а потім їх синтез в єдиний образ. Отже, формування чуттєвого образу значною мірою залежить від повторення враження при найрізноманітніших суб'єктивних та об'єктивних умовах естетичного пізнання світу.

У висновках слід ще раз зазначити, що легастенія може бути у дітей зі збереженим інтелектом, розвиненою мовою, повноцінним зором і слухом при несформованості психічних процесів. Виявляється вона лише при опануванні учнями читанням і письмом. На жаль, ні вчителі, ні батьки не розуміють проблем і шляхів, як їх вирішувати для даних дітей. Шкільні психологи також мають недостатні уявлення про вирішення проблеми шляхом їх художньо-творчого розвитку. Щоб зрозуміти і оцінити художньо-творчу здібність дитини, виявити її джерела і компоненти, необхідно широко і всебічно дослідити самовиявлення і самовираження у природних умовах. У своїй роботі ми також намагаємось враховувати рівень адаптації кожної дитини у суспільстві та

можливості її самовираження, що є необхідною умовою гармонійного особистісного розвитку, а також вирішення проблеми легастенії через художньо-творчий розвиток дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гегель Г.В.Ф. Система наук. – Ч.1. Соч.: в 14 т. – М., 1998. – 432 с.
2. Бакушинский А.В. О задачах и методах эстетического воспитания //Искусство в трудовой школе. - М., 1922. - С.3-12.
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Психологический очерк. - М., 1967. - 93с.
4. Выготский Л.С. Психология искусства. – М., 1968. –467 с.
5. Кардашов В.М. Художньо-творчий розвиток особистості:теоретичний та методичний виміри: Монографія-3-тє вид., допов . – Мелітополь, 2011. – 291 с.
6. Ковалев А.Г. Общая психология. - М., 1981.-361 с.
7. Локк Д. О воспитании разума //Педагогические сочинения. - М., 1933. - С.225-286.
8. Моляко В.А. Психологія творчої діяльності. - К., 1978.-48 с .
9. Рубинштейн С.Л. Проблема способностей и вопросы психологической теории //Вопросы психологии. - 1960. - №3. - С.3-15.
10. Сеченов И.М. Избранные философские и психологические произведения. - М., 1947. - 378 с.
11. Сухарев В.А. Характер - здоровье - судьба. - Мн., 1993. - 415 с.
12. Філософський словник /За ред. В.І.Шинкарука. – К., 1968. – 458 с.